

Slaaf en meester: een gedeelde geschiedenis?

De slavernij in Nederlandse, Antilliaanse en Surinaamse schoolboeken.

Véronique André de la Porte

Als Master studente maatschappijgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam kreeg ik de mogelijkheid om als onderdeel van mijn opleiding een leeronderzoekstage te lopen. Hiervoor ben ik in Den Haag bij Euroclio, the European Association of History Educators, terecht gekomen. Het doel van mijn stage was een workshop in elkaar te zetten voor de jaarlijkse conferentie van Euroclio, die dit jaar in Bristol plaatsvond. Onderwerp ervan: een onderzoek naar de behandeling van de slavernij op de Nederlandse Antillen en in Suriname in enerzijds Nederlandse en anderzijds Antilliaanse en Surinaamse schoolboeken. Vanwege de beperkte looptijd van de stage is er bewust gekozen om de slavernij in de Verenigde Staten buiten beschouwing te laten. Hier volgt een beknopte samenvatting op basis van de presentatie die in Bristol gegeven is.

Bij het opzetten van dit onderzoek konden mijn verwachtingen niet anders dan stereotypen genoemd worden: Nederlandse methoden zouden de slavernij minimaliseren, terwijl de Antilliaanse en Surinaamse ze juist zwaar zouden benadrukken. Antilliaanse en Surinaamse methoden zouden Nederland van groot onrecht beschuldigen terwijl Nederlandse zich van geen schuld bewust zouden zijn, etc. Stuk voor stuk clichés die doorbroken zouden worden... of toch niet?

Als bronnenmateriaal werden de meest recente uitgaven van vijf Nederlandse methoden gebruikt, met name *MeMo*, *Pharos*, *Sfinx*, *Sporen* en *Sprekend Verleden*. Deze werden vergeleken met de weinige bestaande Surinaamse en Antilliaanse schoolboeken die te vinden waren: *Nos Patria*, *Nos Pasado*, *Nederlandse Antillen en Aruba*, *Naar Vrijheid en Eenheid* en *Van Aloë tot Olie*. Ondanks het feit dat deze uitgaven aanzienlijk ouder zijn dan de Nederlandse zijn ze, waarschijnlijk bij gebrek aan beter, nog steeds in gebruik.

Kort samengevat leverde een kwantitatieve analyse het volgende op:

Nederlandse methoden:

Methode	# p. slavernij Ant. en Sur.	% van totaal
MeMo 1, 2	2,25	1,5
Pharos 2	19	9,1
Sfinx 2	0,1	0,1
Sporen 2, 3	10	3,5
Sprekend Verleden 3	9	4,7

Antilliaanse en Surinaamse methoden:

Methode	# p. slavernij Ant. en Sur.	% van totaal
Nos Pasado	42,5	24,4
Van Aloë tot Olie	8	11,8
Nos Patria 2, 3	24,5	16,6
Naar vrijheid en eenheid	13	8,7
Ned. Antillen en Aruba	8	12,7

De percentages spreken eigenlijk voor zich. Het behoeft weinig nadruk dat er, met betrekking tot de slavernij, in de Antilliaanse en Surinaamse methoden kwantitatief gezien een duidelijk overwicht is.

De kwalitatieve analyse van de verschillende schoolboeken is uitgevoerd aan de hand van tien hoofdvragen, sommige nog onderverdeeld in subvragen, waarop er in de tekst van de schoolboeken antwoorden zijn gezocht. Deze vragen omvatten, mijns inziens, de belangrijkste thema's die behandeld (zouden moeten) worden in de schoolboeken. Als er antwoorden te vinden waren zijn ze letterlijk overgenomen, zo niet werd de vraag open gelaten. Voor elke methode is dit systeem toegepast zodat de verschillende analyses eenvoudig met elkaar te vergelijken zouden zijn. In de komende alinea's worden de belangrijkste bevindingen en besluiten uiteengezet.

Waarom werden zwarte Afrikanen slaaf?

De meest voorkomende antwoorden op deze vraag zijn: de inheemse indianen waren te zwak voor het zware werk, zwarte Afrikanen waren goedkoper dan Europeanen, de Afrikaanse vorsten verkochten met plezier hun krijgsgevangenen in ruil voor wapens en de Afrikanen waren geen Christenen (waardoor het geoorloofd was om ze als slaven te verkopen en te houden). Dit zijn echter de antwoorden uit de Nederlandse methoden. Opvallend is dat de Antilliaanse en Surinaamse hier weinig tot geen informatie over geven. Slechts één schoolboek, *Nos Pasado*, biedt een uitleg, vergelijkbaar met de Nederlandse antwoorden. Hieruit is het moeilijk anders te besluiten dan dat de Antilliaanse en Surinaamse schoolboeken erg weinig belang hechten aan de herkomst van de slaven. Nederlandse methoden benadrukken daarentegen vooral graag de medewerking van de Afrikaanse vorsten als verklaring voor de massale uitvoer van slaven.

Godsdienst, cultuur en rechten

Met betrekking tot de godsdienst van de slaven is er niet zozeer een verschil in de gegeven informatie, als wel in de nadrukken die er gelegd worden. Waar de Nederlandse methoden zakelijke feiten bieden worden in de Antilliaanse en Surinaamse methoden de onmenselijke protestanten veelal lijnrecht tegenover de menslievende katholieken neergezet.

Op de cultuur van de slaven wordt niet erg diep ingegaan. Twee Nederlandse schoolboeken, *Pharos 2* en *Sporen 2*, vermelden het ontstaan van een nieuwe cultuur op basis van Afrikaanse muziek en dans, terwijl de Antilliaanse en Surinaamse boeken vooral het gebrek aan cultuur door de werkdruk beklemtonen.

Over de rechten en de behandeling van de slaven wordt binnen dit thema het meeste verteld. Wederom is er hier vooral een verschil in de accenten die gelegd worden. Volgens de Nederlandse methoden zijn economische motieven de belangrijkste drijfveren om de slaven nog enigszins 'goed' te behandelen. In de Antilliaanse en Surinaamse boeken worden de slaveneigenaren veel meer als actoren weergegeven, die het lot van hun slaven zelf in handen hadden.

Verzet

Alle methoden die de slavernij op de Antillen en in Suriname behandelen gaan in op het verzet tegen de slavernij. In de Antilliaanse en Surinaamse methoden komt dit thema veel uitgebreider aan bod dan in de Nederlandse schoolboeken. In Nederland komen vooral de marrons, gevluchte Surinaamse slaven, ter sprake. Slechts één methode, *Sprekend Verleden*, vermeldt de Curaçaose slavenopstanden en Tula, de leider van de grote opstand van 1795. Deze opstanden worden vooral als een mislukking weergegeven. Dit contrasteert sterk met de Antilliaanse en Surinaamse methoden, die allemaal over Tula en de opstanden vertellen.

Hierin worden Tula en de andere verzetsleiders heel duidelijk als helden neergezet, als de eerste vrijheidsstrijders die hun leven voor hun volk hebben gegeven. Verschillende keren wordt gezegd dat er dankzij de opstanden slavenwetten tot stand zijn gekomen. Ook wordt er veel dieper ingegaan op de uiteenlopende vormen van verzet.

Na de afschaffing

Aan de afschaffing van de slavernij, in 1863, worden verbazingwekkend weinig woorden vuil gemaakt. In de Nederlandse schoolboeken wordt het niet vermeld of slechts als feit in een enkele zin gegeven. Hierop vormt *Sprekend Verleden 2* de enige uitzondering, hier wordt toch meer uitleg gegeven over de geschiedenis van en de beweegredenen voor de afschaffing. In de Antilliaanse en Surinaamse schoolboeken komt dit onderwerp ook maar beperkt aan bod: alleen *Nos Pasado* en *Naar Vrijheid en Eenheid* gaan er dieper op in.

Over wat er na de afschaffing van de slavernij gebeurde is meer informatie voorhanden. Methodes uit beide groepen vertellen dat de slaven in Suriname nog tien jaar als contractarbeiders moesten werken. Daarna verhuisden ze vaak naar de steden en bleven meestal arm. De Surinaamse en Antilliaanse methoden vermelden bovendien dat de eigenaren een financiële vergoeding kregen voor elke vrijgelaten slaaf, dat de ex-slaven poogden om kleine stukjes land te verbouwen en dat ze een hard bestaan leidden.

De gevolgen op lange termijn zijn één van de weinige punten die meer aandacht krijgen van de Nederlandse dan van de Antilliaanse en Surinaamse methoden. De Nederlandse schoolboeken vermelden voor Europa enerzijds een consumptie revolutie dankzij de koloniale producten en anderzijds de immigratie uit de voormalige kolonies. In Suriname en de Antillen worden de heterogene bevolkingssamenstelling en het racisme aan de slavernij toegeschreven. Wat Afrika betreft wordt vooral de afname van de bevolking besproken, in combinatie met het gebrek aan (blanke) migratie. De Antilliaanse en Surinaamse methoden bespreken alleen de gevolgen op lange termijn voor hun eigen regio, met name de diverse maar verdeelde bevolking, het racisme en de cultuur die uiteindelijk is ontstaan. In de Nederlandse methoden is er minder aandacht voor de causaliteit van de problemen die er nu nog zijn, maar wordt een meer wereldhistorische aanpak gebruikt. De Antilliaanse en Surinaamse methoden getuigen van meer sympathie voor de ex-slaven en lijken deze geschiedenis te gebruiken als verklaring voor de armoede die er vandaag nog heerst.

Om te concluderen kan er gesteld worden dat de Antilliaanse en Surinaamse methoden veel meer informatie over de slavernij bieden, met aandacht voor de details. Wel is deze informatie zeer gericht op de eigen gebieden, zonder veel aandacht voor de rest van de wereld. Het onderwerp is in deze methoden meer emotioneel beladen dan in de Nederlandse. De Nederlandse schoolboeken schetsen dan weer een breder beeld dat beter in een wereldhistorische context past.